

УДК 378.147.091.12.011.3:73/76.017.4:005.336.2

ГАЛИНА БУЧКІВСЬКА, доктор педагогічних наук, професор,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Україна
ORCID ID 0000-0002-4836-8280

ВАЛЕНТИНА ГРЕСЬКОВА, кандидат педагогічних наук, професор,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Україна
ORCID ID 0000-0002-0132-8361

ОЛЕНА МОЗОЛЮК, кандидат педагогічних наук, доцент, Хмельницька
гуманітарно-педагогічна академія, Україна
ORCID ID 0000-0003-3078-4005

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЯМИ КОЛОРИТУ

GALYNA BUCHKIVSKA, doctor of pedagogical sciences, professor,
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

VALENTYNA GRESKOVA, candidate of pedagogical sciences, professor
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

OLENA MOZOLIUK, candidate of pedagogical sciences, associate professor
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE ART TEACHERS IN THE PROCESS OF MASTERING THE LAWS OF COLOUR

Одним з важливих питань сучасної освіти є підготовка майбутніх фахівців мистецько-педагогічної сфери, які володіли б професійними компетентностями, спрямованими на реалізацію освітнього процесу зі здобувачами освіти різних вікових категорій. Компетентний педагог навчає не лише сприйняттю та розумінню творів мистецтва, а й практичним умінням створювати художні твори, опираючись на принципи реалістичного зображення.

У статті розглянуто основні аспекти розвитку професійної компетентності майбутніх учителів мистецтва у процесі оволодіння закономірностями колориту. Нами досліджено, що оволодіння професійною майстерністю тісно пов'язано з оволодінням основами колориту, що надалі дасть більше можливостей для творчого зростання майбутнього вчителя мистецтва.

Визначено основні поняття колористики: спектр, основні кольори, похідні кольори, хроматичні кольори, ахроматичні кольори, теплі та холодні кольори, контрастні кольори, колірний тон, світлотність та насиченість.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні вчителі мистецтва, колористична компетентність, майбутні фахівці образотворчого мистецтва, кольорознавство, колористика, колорит, живопис, образотворче мистецтво, фахівці мистецтва.

Summary. One of the most significant issues of modern education is training of future specialists in the artistic and pedagogical sphere who would have professional competences aimed at the implementing of the educational process for students of different age groups. A competent educator teaches not only the perception and understanding of works of art, but also practical skills to create artworks relying on the principles of realistic representation.

The article reviews the main

aspects of the development of future art teachers' professional competence in the process of mastering the laws of colour. We have studied that mastering professional skills is closely connected with the mastering the basics of colour, which subsequently will provide more opportunities for the creative growth of a future art teacher.

The basic concepts of colouristics are defined: spectrum, primary colours, derivative colours, chromatic colours, achromatic colours, warm and cool colours, contrasting colours, colour tone, brightness and intensity.

Key words: professional competence, future art teachers, colour competence, future specialists in fine arts, colour science, colouristics, colouration, painting, fine arts, art specialists.

Мета: дослідити шляхи розвитку професійних компетентностей у майбутніх учителів мистецтва в процесі оволодіння ними закономірностями колориту.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Становлення України як європейської демократичної держави в період геополітичної та економічної нестабільності, військових викликів, впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на освітні інституції потребує кардинальних змін у підготовці висококваліфікованих, компетентних фахівців. Суспільні вимоги до сучасного випускника закладу вищої освіти охоплюють дві взаємопов'язані характеристики професійних якостей майбутнього вчителя мистецтва: з одного боку, як компетентного, ініціативного та творчого педагога, а з іншого – як носія високої загальнолюдської культури і національної самосвідомості, фахівця, готового не лише до ефективного навчання, гармонійного виховання та різнобічного розвитку школярів, а і здатного кардинально впливати на формування світогляду та художнього смаку учнівської молоді.

Аналіз досліджень і публікацій. Одним з важливих питань сучасної освіти є підготовка майбутніх педагогів, зокрема, учителів мистецтва, які володіли б професійними компетентностями, спрямованими на здійснення навчально-виховної роботи з учнями різних вікових категорій. Вискокваліфікований педагог навчає здобувачів освіти не лише сприйняття та розуміння творів мистецтва, а й практичних умінь створювати художні твори, опираючись на принципи реалістичного зображення (С. Коновець, М. Лещенко, Н. Миропольська, О. Отич, Г. Падалка, В. Радкевич, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.). Саме тому він сам має досконало володіти не лише методикою викладання, а й практичними навичками та вміннями зображати предмети у просторі, створювати творчі композиції. Дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва присвятили свої праці науковці М. Кириченко, Л. Любарська, Т. Осьмак, М. Пічкур, М. Резниченко, М. Стась, Т. Стратьєвич, О. Ткачук, І. Туманов, О. Шевнюк та інші.

Над питаннями колориту в образотворчому мистецтві працювали сучасні вчені: Г. Блумквіст, Л. Горба-

тенко, С. Денисенко, І. Довгань, М. Дяків, Й. Ігтен, О. Капран, І. Мельничук, О. Музика, Т. Паньок, Т. Печенюк, С. Прищенко, І. Скрипник, З. Тканко, В. Черватюк, З. Шокіровата, А. Яланський та інші. Дослідники наголошували, що студентів можна навчити колориту у процесі художньо-педагогічної підготовки, адже підготовка майбутніх учителів мистецтва охоплює самостійні, але водночас і тісно взаємопов'язані системи, а саме: загальнопрофесійну, загальнокультурну та предметну. Важливе місце у професійній підготовці майбутніх педагогів займає оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями в галузі кольорознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оволодіння професійною майстерністю тісно пов'язано з оволодінням основами колориту, що надалі надасть більше можливостей для творчого зростання майбутнього вчителя мистецтва. "Головна вихідна властивість колориту - багатство й узгодженість кольорових відтінків, відповідних багатству матеріального світу, які в єдності зі світлотінню правдиво відтворюють різноманітні предметні властивості" (Котляр, 2023, с. 195). Сам термін уперше в мистецькому лексиконі з'являється у XVIII ст. і трактується як синонім до слова "колір". Колорит виступає оптичною цілісністю, сукупністю всіх кольорів, яких розглядають з певної відстані. Однак не кожен митець, живописець може називатися колористом. Художник-колорист володіє власними, притаманними лише йому вміннями, гармонійно поєднувати кольори між собою, створювати відповідний настрій твору, передавати емоції глядачам. Значну увагу колориту приділяли у своїй творчості такі художники, як: О. Богомазов, В. ван Гог, А. Куїнджі, А. Матісс, В. Максимович, К. Моне, Б. Морізо, О. Мурашко, О. Новаківський, А. Сіслей, П. Холодний, Т. Яблонська.

Вважається, що колір у загальному розумінні – це властивість предмета викликати певні зорові відчуття у людини залежно від світлових хвиль, які цей предмет відображає (Д. Авраменко, І. Брижата, С. Бучинський,

І. Кириченко, Є. Куликова, О. Лесик, Ю. Малезик, Д. Половець, З. Шокірова та ін.) Пропустивши промінь сонячного світла через невеликий отвір у призмі, І. Ньютон отримав сім кольорів: червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий. Далі він поставив перед різнокольоровою стрічкою другу призму і отримав біле світло. Дослід І. Ньютона доводить, що утворення семи кольорів є властивістю не призми, а білого світла. Ця модель отримала назву спектр. Однак художник у своїй практичній роботі використовує не світло, а фарби, і при змішуванні вони не дають того результату, який можна отримати зі світлом. При повному відображенні променів сонячного спектра предмет сприймається білим, а при повному поглинанні – чорним. Кольори, які мають відтінок, пігмент називають хроматичними, а чорний, білий та всі відтінки сірого – ахроматичними.

Спектр став основою для систематизування кольорів у вигляді кола чи трикутника. Це було обумовлено тим, що кінці кольорів мають тенденцію до з'єднання, наприклад, синій через фіолетовий переходить в пурпуровий, червоний також наближається до пурпурового. Розташування кольорів у трикутнику нічим не відрізняється від їх розташування у колі, тому що трикутник вписується у коло. На вершинах трикутника розташовуються основні кольори: червоний, жовтий та синій, а між ними кольори, які утворюються при їх змішуванні, тобто похідні. Зокрема, між жовтим і синім кольорами – зелений, між жовтим і червоним – помаранчевий. Синій, жовтий і червоний кольори називаються основними. Вони дані і не утворюються шляхом змешування між собою.

Хроматичні кольори володіють такими властивостями, як: колірним тоном, світлотністю та насиченістю. Колірний тон – це основна характеристика колірної плями (червоний, блакитний, синій, коричневий та ін.).

Світлотність – це відносна яскравість кольору. Наприклад: фіолетовий колір за своєю природою темніший за червоний, жовтий – світліший за синій, а синій – темніший за чер-

воний тощо. Світлотність притаманна як хроматичним, так і ахроматичним кольорам. У хроматичних кольорах, у яких наявні домішки ахроматичних (білий, сірий, чорний), світлотність залежить від двох аспектів: світлотності ахроматичного кольору в даному хроматичному, а також від його власної світлотності. Отже, змішуючи хроматичні та ахроматичні кольори між собою з однаковою світлотністю, ми отримаємо різні кольори за насиченістю кольору та однакові - за світлотністю. Важливо наголосити, що власна світлотність притаманна кожному колірному тону. Зокрема, під час змішування хроматичного кольору з ахроматичним (білим) відбувається зміна світлотності і колірного тону за ступенем теплохолодності.

Частина спектра від блакитного до пурпурового вважається холодною, а частина спектра від зеленого до червоного – теплою. "Холодні кольори пасивні і статичні, вони асоціюються з гладдю водних просторів, незорою глибиною, у якій все розчиняється і зникає. При перенесенні нашої уваги з теплих кольорів на холодні відбувається плавний перебіг відчуття фізичного простору в ілюзорний, у якому форми набувають асоціативного відтінку й емоційного забарвлення (Пічкур, 2021, с. 183).

Слід зазначити, що поняття "теплі та холодні кольори" доволі відносні. Наприклад: жовтий кадмій тепліший за жовтий лимонний хоча загалом вони належать до теплих кольорів, жовто-зелений – тепліший за смарагдовий, хоча зелені кольори вважаються холодними. Ахроматичні кольори теж поділяються на теплі та холодні. Зокрема, нейтральний чорний володіє холодним відтінком, а сепія чорна – теплим.

Наступною властивістю кольорів є насиченість. Насиченість – це ступінь зниження чистоти хроматичного кольору шляхом упродовження у нього ахроматичного, а саме сірого чи чорного. Насиченість кольору є завжди відносною категорією, її можна охарактеризувати як ступінь колірності колірної плями щодо відтінку сірого, рідше чорного, що є однаковим з нею за світлотністю

(Прищенко, 2024).

Окрім основних і їх похідних кольорів є контрастні кольори. Вони розташовані у колірному спектрі на протилежних сторонах один до одного. Наприклад: зелений – червоний, синій – червоний, синій – жовтий, помаранчевий – фіолетовий тощо. Контрастні кольори є ще допоміжними, тобто, якщо два кольори розташовуються поряд, то один з кольорів, а то і два, починають звучати яскравіше. Так, у поєднанні синій – червоний останній звучить яскравіше.

Найбільш розповсюдженою моделлю колірного спектра є спектральне коло Й. Іттена, на якому зручно простежувати закономірності колірних поєднань. Швейцарський художник-експресіоніст та дизайнер Й. Іттен працював шкільним учителем у початковій школі і прагнув урізноманітнити та вдосконалити навчально-методичний матеріал шляхом використання найновіших на той час методів і прийомів навчання. Слід зазначити, що Й. Іттен навчався в Женевській художній школі, на природничо-математичному факультеті Бернського університету та в Педагогічній академії. Така різнобічна освіта посприяла тому, що Й. Іттен зумів розробити теорію кольору, якій була притаманна певна логіка порівняно з лінійною моделлю спектра, яку запропонував у XIX ст. Ж. Вібер у своїй книзі "Живопис та його засоби", де він поділяв кольори на парні та непарні.

Зауважимо, що серед багатьох художників XX століття розповсюджене захоплення кольором. Це можна прослідкувати в роботах Ж. Брака, П. Гогена, К. Малевича, А. Матісса, П. Пікассо, котрі за допомогою кольору передавали відчуття простору, свободи, Всесвіту.

Важливий вклад у вивчення питань колориту внесли українські художники XX ст. – О. Богомазов та Ф. Кричевський. У своїх наукових і практичних роботах вони обґрунтували вплив інтенсивності та характеру освітлення на колорит.

На основі аналізу досліджень колориту можна виділити ряд специфічних рис, притаманних для живописного твору:

- колорит, перш за все, передбачає гармонійне поєднання кольорів, що сприяють передачі цілісності твору;

- колорит не може обмежуватися лише колірною гармонією; поєднання різноманітних за кольором фігур на площині може утворювати оптичну цілісність як, наприклад, в орнаменті, але це поєднання кольорів утворює лише колірну гармонію, не колорит;

- колорит – це живописна інтерпретація кольору, не просте поєднання, а система, вибудована на тонких живописних нюансах; світло і колір в істинного художника-колориста неподільні;

- колорит – неточна копія колірних співвідношень об'єкта чи предмета зображення; художник-колорист дещо підвищує звучання реальних кольорів і там, де в дійсності реально сіре, чорне, він бачить рожеве, блакитне, синє і т. д.;

- важливою ознакою колориту є збереження виразності кольору в зображенні деталей; наприклад, не колорист відповідно до дії законів повітряної перспективи, зображаючи пейзаж, вирішує передачу плановості доволі примітивно, зафарбовуючи другий та третій план у міру віддаленості, сіро-блакитною фарбою; колорист зберігає красу та виразність кольору, який знаходиться на різних планах картинного простору;

- колоритом не завжди володіє живописний твір, що написаний чистими та яскравими кольорами, він може бути притаманним і творам, які, на перший погляд, здаються сірими; наприклад, Ж.-Б. Шарден вважається видатним колористом тому, що серед значної кількості художників лише він умів тонко передавати відтінки сірого кольору, що утворювалися за допомогою світла, повітряного середовища та рефлексів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, оволодіння професійною майстерністю тісно пов'язано з оволодінням основами колориту, що надалі надасть більше можливостей для творчого зростання майбутнього вчителя мистецтва. Професійна компетентність і майстерність майбутнього вчителя

мистецтва проявляються в умінні підкреслювати характерні риси об'єкта чи явища, який зображується, базується на глибинних знаннях закономірностей кольору і є дуже важливим для естетичного впливу на глядача. Цьому сприяє засвоєння основних понять колористики: спектр, основні кольори, похідні кольори, хроматичні кольори, ахроматичні кольори, теплі та холодні кольори, контрастні кольори, колірний тон, світлотність та насиченість.

У перспективах подальшого дослідження – детально проаналізувати роль плернерної практики у процесі оволодіння закономірностями колориту та формуванні колористичної компетентності майбутніх учителів мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Кириченко, І. (2015). Стан сформованості творчих умінь майбутніх педагогів-художників з основ образотворчої грамоти. *Молодь і ринок*, 1, 50-54.

Котляр, В. П. (2023). Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. Київ: Кондор.

Куликова, Є. (2010). Роль кольору

та колориту у живописній практиці. *Актуальні проблеми мистецько-педагогічної освіти*, 5, 106-108.

Малежик, Ю. М. (2019). Розвиток образотворчої грамотності студентів педагогічних спеціальностей на заняттях з методики образотворчого мистецтва. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 72 (2), 14-17.

Осьмак, Т. (2015). Формування поліхудожньої компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Молодь і ринок*, 7, 88-91.

Пічкур, М. О. (2021). Теорія і практика композиції. Харків: ПромАрт.

Прищенко, С. В. (2024). Кольорознавство. Київ: Кондор.

Семенова, О. В. (2017). Формування художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва засобами композиції. (Автореф. дис. ... канд. пед. наук), Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини.

REFERENCES

Kyrychenko, I. (2015). The State of Formation of Creative Skills of Future Art Teachers in the Basics of Fine Arts.

Youth and Market, 1, 50-54.

Kotliar, V. P. (2023). *Fundamentals of Fine Arts and Methods of Art Education of Children*. Kyiv: Condor.

Kulykova, Ye. (2010). The Role of Colour and Colouration in Painting Practice. *Current Problems of Art and Pedagogical Education*, 5, 106-108.

Malezhyk, Yu. M. (2019). Development of Fine Arts Literacy of Students of Pedagogical Specialities in the Course of Fine Arts Methodology. *Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University*, 72 (2), 14-17.

Osmak, T. (2015). Formation of Polyartistic Competence of Future Fine Arts Teachers. *Youth and Market*, 7, 88-91.

Pichkur, M. O. (2021). *Theory and Practice of Composition*. Kharkiv: PromArt.

Pryshchenko, S. V. (2024). *Colour Science*. Kyiv: Condor.

Semenova, O. V. (2017). Development of Artistic and Creative Competence of a Future Art Teacher by the Means of Composition. (Abstract. Dissertation of Candidate of Pedagogical Sciences), Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Стаття надійшла